

TÜRKİYƏ: Böyük Zəfərdən Böyük Cümhuriyyətə

dən şimala doğru hücum keçərkən, Afyonun şərq və şimalındakı 2-ci Ordu qüvvələri düşmənin qüvvələrini 1-ci Ordu bölgəsinə köçürməsinin qarşısını alacaq, qəti nəticə əldə etmək üçün Döğər bölgəsində düşmənin ehtiyatlarını öz üzərinə çəkməyə çalışacaqdı. Süvari Korpusu Ahır dağlarını aşaraq düşmənin cinahlarına və arxasına hücum keçəcək və bununla da düşmənin İzmirə teleqraf və dəmir yolu əlaqəsini kəsəcəkdı. Yunan ordusunun bu basqın prinsipi ilə məhv edilməsi planlaşdırılırdı.

**Kocatepe, Afyonkarahisar,
26 avqust 1922**

İki ordu say və tufəng baxımından təxminən bərabər olsa da, yunan ordusu pulemyot, artilleriya, təyyarə və xüsusilə də motorlu nəqliyyat vasitələri baxımından üstünlüyə malik idi.

Yalnız süvari (qılınc) baxımından türk ordusu üstünlüyə malik idi. Hücumdə, xüsusən də təqib əməliyyatında tankların və avtomobillərin olmadığı o dövrdə döyüşlərdə süvarilərin rolunun çox böyük olduğu danılmaz fakt idi.

Mustafa Kamal Paşa 19 avqust 1922-ci ildə Ankaradan Akşehirə getdi və 26 avqust

Əslində Türkiyə 29 oktyabr 1923-cü ildə Cümhuriyyət elan edilib. 1925-ci ildən isə bu, Türkiyənin bütün şəhərlərində, Şimali Kipr Türk Respublikasında (KKTC) və dünyanın bütün ölkələrindəki Türkiyə səfirliklərində, eləcə də Türkiyə ilə dost ölkələrdə böyük bayram təntənəsi ilə qeyd edilir.

yırdı.

1922-ci il iyunun ortalarında baş komandan Qazi Mustafa Kamal paşa hücum keçmək qərarına gəldi. Əsas məqsəd dağıdıcı döyüş aparmaq, düşməni tez və qəti nəticə ilə vurmaq idi. Bu hücumu taclandıran Böyük Hücum və Baş Komandan Döyüşü Türk Qurtuluş Savaşının son mərhələsi və zirvəsi təşkil etdi. Mustafa Kamal Paşa 3 il 4 ay müddətində türk millətini və ordusunu addım-addım hədəfə çatdırdı.

Böyük Hücum planı

Yunan ordusu Qərbi Anadolunu türk ordusuna qarşı müdafiə etməyi planlaşdırırdı; O, təxminən bir il ərzində Menderes çayının ardınca Gəmlək körfəzindən Biləcik, Əskişəhər və Afyonun şərqinə və Egey dənizinə doğru müdafiə xəttini möhkəmləndirmişdi. Xüsusilə Əskişəhər və Afyon bölgələri həm istehkam, həm də qoşun sayı baxımından daha güclü saxlanmış, hətta Afyonun cənub-qərbindəki bölgədə bir-birinin arxasında beş müdafiə xətti təşkil edilmişdir.

Hazırlanmış Türkiyə hücum planına görə 1-ci Ordu qüvvələri Afyonun cənub-qərbin-

1922-ci il şənbə günü şəhər düşməni üzərinə hücum əmri verdi. Həmin gün şəhər saatlarında Baş Komandan Mustafa Kamal Paşa, Baş Qərargah rəisi Fevzi Paşa və Qərb Cəbhəsi Komandiri İsmət Paşa ilə birlikdə döyüşə komandanlıq etmək üçün Kocatepədəki yerini aldı. Böyük Hücum burada başladı. Şəhər saat 04.30-da artilleriya tərəfindən təqib atəşi ilə başlayan əməliyyat saat 05.00-da mühüm nöqtələrə intensiv artilleriya atəşi ilə davam etdirdi.

Şəhər saat 06.00-da Tınaztəpəyə zərbə məsafəsinə gələn piyada mətil çəpərləri aşaraq yunan əsgərlərinə süngü ilə hücum etdi və ərazini düşməndən təmizlədi, daha sonra Tınaztəpəni ələ keçirdi. Bundan sonra saat 09.00-da Belentəpə, sonra isə Kalecik-Sivrisi düşməndən təmizləndi.

Hücumun ilk günündə ağırlıq mərkəzində olan 1-ci Ordu Korpusu Böyük Kaleciktəpədən Çiğiltəpəyə qədər on beş kilometrlik bölgədə düşmənin ilk sıra mövqelərini ələ keçirdi. 5-ci Süvari Korpusu düşmənin arxasındakı daşıma silahlarına uğurlu hücumlar etdi, 2-ci Ordu isə cəbhədə aşkarlama missiyasını fasiləsiz davam etdirdi.

Altı əsr ərzində çoxmillətli türk-islam monarxiyası şəklində həyat sürən Türkiyə dövləti TBMM-nin 29 oktyabr tarixli qərarı ilə həyatına respublika kimi davam etmişdir. Cümhuriyyətin elanından sonra ilk Prezident seçilən Mustafa Kamal Paşa Türkiyənin Osmanlı İmperiyasından yeni siyasi rejimə faktiki keçidini şərtləndirən genişmiqyaslı islahatların banisidir.

Bəs cümhuriyyət necə elan edildi? Bunun üçün Türkiyə hansı yollardan keçməli oldu? Təbii ki, tarixin qızıl səhifələrini təşkil edən Böyük Hücum və Baş Komandan döyüşü adlandırılan döyüşlə, Böyük Zəfərə gedən mübarizə ilə. Cümhuriyyətin elan edilməsinin 101-ci ildönümündə, Türkiyənin taleyini dəyişən bu əlamətdar gündə həmin döyüşü xatırlamaq yerinə düşər.

Türk Qurtuluş Savaşının son mərhələsi və zirvəsi

Böyük Hücum və Baş Komandan Döyüşü Türk Qurtuluş Savaşının son mərhələsi

ləsi olaraq adlandırılır. 1922-ci ilin avqust ayının 26-30 tarixlərində olan döyüşlər Türkiyə tarixinə qızıl həflərlə yazıldı və artıq 102 ildir ki, türk xalqı bu Böyük Zəfərin qururunu ilə yaşayır. Onlar bu qururuna ana südü qədər haqq edir. Çünki bu Zəfər böyük qəhrəmanlıqlar və itkilər hesabına əldə olunub. Düşmənin birdəfəlik türk torpaqlarından qovulub.

Sakarya döyüşündən sonra ictimaiyyət və Türkiyə Böyük Məclisi yeni hücum üçün səbirsizliklə əmr gözləyirdi. Əldə edilən qələbələr fonunda Mustafa Kamal Paşa 6 mart 1922-ci ildə Böyük Məclisinin gizli iclasında narahat olanlara dedi: "Ordumuzun qərarı hücum etməkdir. Amma biz bu hücumu təxirə salırıq. Səbəb odur ki, hazırlıklarımızı tam başa çatdırmaq üçün bir az daha vaxt lazımdır. Yarı hazırlıq və yarı tədbirlə hücum, heç hücum etməməkdən qat-qat pisdir". Bu sözlərlə o, bir tərəfdən onların beyinlərindəki şübhəni aradan qaldırmağa çalışır, digər tərəfdən də ordunu son qələbəni təmin edəcək hücumla hazırla-

Afyon Zəfəri

Avqustun 27-si bazar günü günəşin batması ilə türk ordusu yenidən bütün cəbhələrdə hücumla keçdi. Bu hücumlar daha çox süngü hücumları və fəvqəlbəşər səylərlə həyata keçirildi. Afyon şanlı və şərəfli qurtuluş müjdəsinə çevrildi və Baş Komandanlıq Qərargahı və Qərb Cəbhəsi Komandanlığı Qərargahı Afyona köçürüldü.

Böyük Hücüm səhər saat 05.30-da artilleriya atəşi ilə başladı.

Avqustun 28-də bazar ertəsi və 29 avqust çərşənbə axşamı keçirilən uğurlu hücum əməliyyatları düşmənin 5-ci diviziyasının mühasirəyə alınması ilə nəticələndi. Avqustun 29-na keçən gecə yaranmış vəziyyəti dəyərləndirən komandirlər təxirəsalınmaz tədbirlər görüb döyüşü tez başa vurmağı zəruri hesab etdilər. Düşmənin geri çəkilmə yollarını kəsib onu döyü-

Mustafa Kamal Paşa 30 avqust 1924-cü ildə Baş Komandanlıq Döyüşünə rəhbərlik etdiyi və idarə etdiyi Zəfərtəpədə Böyük Zəfərin əhəmiyyətini belə ifadə etdi. "...Şübhə olmalıdır ki, yeni türk dövlətinin, gənc Türkiyə Cümhuriyyətinin əsasları burada qoyulmuşdur. Onun əbədi həyatı burada tələndi. Bu meydanda axan türk qanı, bu səmada uçan şəhidlərin ruhu dövlətimizin, respublikamızın əbədi keşiyindədir..."

Mustafa Kamal Atatürkün böyük uzaqgörənliyi ilə qurulan cümhuriyyət təkcə milli suverenliyə əsaslanan bir idarə forması deyil, həm də hərtərəfli bir maarifləndirmə və modernləşmə təşəbbüsüdür. Cümhuriyyətlə həyata keçirilən inqilablar türk millətinin özünə müasir həyatın qapılarını açdı. Bu, Türkiyəyə dünyəvi və demokratik

şə məcbur etmək, tam təslim olmasını təmin etmək qərarına gəldilər. Qərar sürətli şəkildə həyata keçirildi.

"Ordular, ilk hədəfiniz Aralıq dənizi"

30 avqust 1922-ci il çərşənbə günü keçirilən hücum əməliyyatı türk ordusunun qəti qələbəsi ilə nəticələndi. Böyük Hücümün son mərhələsi türk hərbi tarixinə Baş Komandan Döyüşü kimi düşdü.

Həmin tarixdə Baş Komandanlıq meydanı döyüşünün sonunda düşmən ordusunun böyük hissəsi dörd tərəfdən mühasirəyə alınmış Qazi Mustafa Kamal Paşanın atəş xətləri arasında şəxsən Zəfərtəpədən komandanlıq etdiyi müharibədə tamamilə məhv edilmiş və ya əsir düşmüşdür. Anadoludakı yunan qüvvələrinin yarısı məhv edildi və ya əsir götürüldü, qalan hissəsi isə üç qrup halında geri çəkildi. Bu vəziyyət qarşısında Çalköydəki xaraba bir evin həyatında Qazi Mustafa Kamal Paşa "Ordular, ilk hədəfiniz Aralıq dənizi" tarixi mesajı ilə türk ordusunu yunan ordusunun arxasınca göndərdi. "İrəli!" əmrini verdi.

Türkiyənin müstəqilliyini dünya tanıdı

1922-ci il sentyabrın 1-də türk ordusunun təqib əməliyyatı başladı. Döyüşlərdən sağ çıxan yunanlar İzmir, Dikili və Mudanyaya doğru qaçmağa başladılar. Bu döyüş nəticəsində türk ordusu sentyabrın 9-da şəhər saatlarında İzmirə daxil oldu. Sabuncubelidən keçən 2-ci Süvari Diviziyası Mersinli yolu ilə İzmirə doğru hərəkət edərkən solunda olan 1-ci Diviziya Kadife Kale istiqamətində irəlilədi. Bu diviziyanın 2-ci alayı Tuzluoğlu fabrikindən keçərək

Kordonboyuya çatdı. Kapitan Şərəf bəy möhtəşəm türk bayrağını Hökumət imarətində, 5-ci Süvari Diviziyamızın rəisi kapitan Zeki bəy Komandirlikdə, 4-cü Alay komandiri Rəşat bəy Kadife qalasında dalğalandırdılar.

9 sentyabrda İzmir, 11 sentyabrda Bursa, 18 sentyabrda Qərbi Anadolu düşmən işğalından azad edildi. 11 oktyabr 1922-ci ildə imzalanan Mudanya atəşkəs müqaviləsi ilə Şərqi Trakya silahlı qarşıdurma olmadan yunan əsgərlərindən təmizləndi.

24 iyul 1923-cü ildə imzalanan Lozanna Sülh Müqaviləsi ilə Türkiyənin müstəqilliyi bütün dünya tərəfindən qəbul edildi.

Türk millətinin vətənpərvərliyi, sarsılmaz əzmkarlığı və iradəsi nəticəsində meydana çıxan bu Zəfərlə nəinki vətəni düşmən tapdığından xilas oldu, həm də müstəqil Türkiyə Cümhuriyyətinin möhkəm təməllər üzərində qurulması prosesi başladı. Millətin iradəsi və suverenliyi Ulu Öndər Atatürkün rəhbərliyi ilə başlanmış və 29 oktyabr 1923-cü ildə Cümhuriyyət elan edilmişdir.

Böyük Zəfərdən iki il sonra

respublikaya sahib olmaq şərəfini verdi.

Cümhuriyyət bayramın mübarək, Türkiyə!

30 Avqust günü ilk dəfə 1924-cü ildə Dumlupınarda, Çal Kəndi yaxınlığında Prezident Mustafa Kamalın qatıldığı bir mərasimlə "Baş Komandir Zəfəri" adı ilə qeyd olunmuşdur. Qələbə Günü qeyd etmək üçün iki il gözləmənin ən əhəmiyyətli səbəbi 1923-ci ilin Yeni Türkiyə baxımından həm milli, həm də beynəlxalq sahədə sıxlığın yüksək mərhələdə olması idi.

Bu möhtəşəm tarix Türkiyədə 1926-cı ildən etibarən Zəfər Günü olaraq qeyd olunmaqdadır.

Cümhuriyyət bayramın mübarək, Türkiyə! Bu şanlı tarix türk millətinin qeyrət, namus, ərlik dastanıdır. Bu dastan türk övladlarının qanı ilə yazılıb. Bütün dünyaya nümunə olan bu döyüş, bu dastan türk xalqlarının hər birinin qurur dastanıdır. Çünki bir qarış torpağın düşməne verilməməsi, torpaq, yurd sevdası hər bir türkə məxsus keyfiyyətdir: kişilik, qeyrət, şərəf məsələsidir.

Mətanət Məmmədova